

SKAdegörelse

Per Alvant

Sammanfattning

Eftersom skadegörelse inte främst drabbar privatpersoner finns det inte som för många andra vanliga brott några uppgifter om utsatthet för skadegörelse från Brås Nationella trygghetsundersökning⁹⁷ (NTU). Statistiska Centralbyråns undersökning om levnadsförhållanden⁹⁸ (ULF) visar dock att allmänheten inte upplevt skadegörelse som ett ökande problem i det egna bostadsområdet under den senaste tjugoårsperioden. I Brås skolundersökning om brott⁹⁹ (SUB) åren 1995–2011 uppvisas också en minskande delaktighet i skadegörelse bland ungdomar i nionde klass. Skadegörelse är ett typiskt ungdomsbrott och andelen ungdomar bland de misstänkta är förhållandevis stor.

Skadegörelse är ett brott som utmärks av ett stort mörkertal, vilket innebär en osäkerhet när det gäller att tolka den verkliga brottsutvecklingen utifrån den officiella statistiken. Ökningar i statistiken kan orsakas av antingen en ökad anmälningsbenägenhet, eller av en ökning av den faktiska brottsligheten. Därför är möjligheten att bedöma omfattningen och utvecklingen av skadegörelsebrottsligheten utifrån statistiken över anmälda brott begränsad.

År 2011 anmäldes 168 000 skadegörelsebrott till polisen. Knappt 40 procent av dessa anmälningar utgörs av klotterbrott som inkluderar klotter mot kollektivtrafik. Den anmälda skadegörelsen har tredubblats sedan år 1975. Utveckling av skadegörelse från år 2006 utmärks av en kraftig stegring av antalet anmälda skadegörelsebrott och en därpå följande minskning efter 2009. Minskningen gäller för samtliga skadegörelsekategorier.

⁹⁷ För mer information om NTU, se *NTU 2011 – om utsatthet, trygghet och förtroende* (Brå 2012a) samt *NTU 2011, teknisk rapport* (Brå 2012b).

⁹⁸ För mer information om ULF, se *Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC) 2011* (SCB 2012) samt SCB:s portal för undersökningen: <http://www.scb.se/LE0101>.

⁹⁹ För mer information om SUB, se *Brott bland ungdomar i årskurs nio – Resultat från Skolundersökningen om brott åren 1995–2008* (Brå 2010a) samt *Skolundersökningen om brott 1995–2008* (Brå 2010b).

Klotter är den typ av skadegörelsebrott som ökat mest under 2000-talet. En regional analys visar att omkring 75 procent av allt klotter mot kollektivtrafik rapporteras in i Stockholms län och att denna inrapportering till stor del både förklarar den kraftiga ökningen och den senare minskningen.

Ny teknik har börjat få visst genomslag i domstolarnas bedömning av klotterbrottslighet. I dag kan åklagare och polis binda en och samma person till flera klotterbrott med hjälp av digitala foton som lagts in i databaser, vilket inte var möjligt tidigare. Trots mörkertalet ger den anmälda skadegörelsebrottsligheten således viktig information om den ärendemängd som rättsväsendet har att hantera.

Olika preventiva åtgärder har utprovats inom området. Två av de mer omdiskuterade åtgärderna på 2000-talet är försök att minska klotter med så kallade lagliga väggar och att installera övervakningskameror på offentliga platser för att minska biltillgrepp och skadegörelse.

Inledning

Skadegörelse finns reglerat i 12 kap. BrB och rubriceras i tre svårighetsgrader: åverkan (2 §), skadegörelse (1 §) och grov skadegörelse (3 §).¹⁰⁰ Skadegörelse är ett brott som innehåller många olika typer av gärningar, bland annat klotter och skadegörelse på bilar.

Omfattning och utveckling

Skadegörelsens utveckling och omfattning enligt offer- och självdeklarationsundersökningar

Det finns tre offer- respektive självdeklarationsundersökningar, som bland annat mäter utvecklingen av skadegörelse över tid: ULF, SUB samt Stockholmsenkäten (Stockholms stad 2010). De här källorna ger inte uppgifter om hur många skadegörelsebrott som begås i samhället, men bidrar var för sig med information om hur man kan tolka skadegörelsens omfattning och utveckling.

Ingen av dessa undersökningar visar att skadegörelsebrotten skulle

¹⁰⁰ Utöver dessa tre grader av skadegörelse finns ytterligare en kategorisering, *tagande av olovlig väg* (12 kap. 4 § BrB), som inte behandlas vidare i kapitlet.

ha ökat i Sverige de senaste tio åren. I ULF¹⁰¹ har man återkommande ställt frågan om skadegörelse upplevs som vanligt i det egna bostadsområdet. Enligt undersökningen var det inte fler personer i början av 2000-talet som upplevde en omfattande skadegörelse än tjuugo år tidigare. År 2002 tyckte omkring 13 procent att skadegörelse var vanligt i det egna bostadsområdet. Det kan jämföras med år 1980–1981 då 15 procent tyckte att skadegörelse var vanligt i bostadsområdet. Siffran har alltså varit förhållandevis konstant över tid (SCB 2004).

I SUB har man sedan 1995 anonymt frågat ungdomar i årskurs nio om utsatthet för brott, egen brottslighet och problembeteenden. Generellt visar resultaten från undersökningen att andelen unga som uppger att de begått brott har minskat åren 1995–2011 (Brå 2011). Minskningen gäller främst skadegörelsebrott och stöldbrott. Ser man specifikt till skadegörelsebrotten så framkommer att det blir allt mindre vanligt att ungdomar ägnar sig åt denna typ av brottslighet. År 1995 uppgav 53 procent av pojkarna och 38 procent av flickorna att de begått något skadegörelsebrott de senaste tolv månaderna. År 2011 var motsvarande siffra 30 procent för pojkarna och 21 procent för flickorna. Även andelen ungdomar som uppger att de klottrat har minskat över tid. 1995 uppgav 31 procent av pojkarna och 32 procent av flickorna att de klottrat. Det kan jämföras med år 2011 då 18 procent av pojkarna och 17 procent av flickorna uppgav att de klottrat.

I Stockholms stad har frågor om skadegörelse och klotter ställts till ungdomar i årskurs nio åren 2002–2010. Omkring en femtedel av pojkarna och drygt en tiondel av flickorna svarar att de klottrat de senaste tolv månaderna. Siffrorna har varit ganska oförändrade över tid (Stockholms stad 2010).

I tolkningen av resultaten ovan bör man beakta att även om det generellt är färre ungdomar i dag som uppger att de gjort sig skyldiga till skadegörelse och klotter, kan detta vara förenligt med att en liten grupp ungdomar som står för en förhållandevis stor del av skadegörelsen kan ha en fortsatt hög eller till och med ökande brottsfrekvens. Denna grupp kan också vara underrepresenterad i svaren i självdeklarationsundersökningarna eftersom ungdomar med problembeteenden nås i mindre utsträckning av sådana undersökningar. Att allt färre ungdomar rapporterar att de begått skadegörelse utesluter därför inte

¹⁰¹ Frågor om skadegörelse har ställts i ULF sedan 1978, men under perioden 2004–2007 fanns dessa frågor inte med. En ny tidsserie påbörjades 2008 som återigen ställde frågor om skadegörelse där frågorna delvis ändrats. Det gör att det är svårt att jämföra de två tidserierna och dra slutsatser om hur skadegörelsen utvecklats mellan år 2003 och 2008. Enligt SCB:s egen kommentar bör man tills vidare betrakta utvecklingen till och med år 2003 för sig och resultaten från 2008 som en ny tidsserie (SCB 2010). Därav är det svårt att dra slutsatser om skadegörelseutvecklingen efter 2003 utifrån ULF.

att antalet brott kan ha legat still eller till och med ökat. Det kan vara en av förklaringarna till varför kriminalstatistiken och självdeklarationsundersökningar om skadegörelse delvis pekar i olika riktningar.

Skadegörelsens struktur enligt kriminalstatistiken

Många skadegörelsebrott anmäls aldrig till polisen, gärningsmannen är ofta okänd och majoriteten av brotten klaras aldrig upp. Orsakerna till att förhållandevis få skadegörelsebrott anmäls hänger samman med att upptäckrisken och möjligheten att knyta en person till skadegörelsen är liten. En del av det stora mörkertalet kan sannolikt förklaras med en låg anmälningsbenägenhet hos privatpersoner, fastighetsägare och företag som driver kollektivtrafik. I många fall lönar det sig inte heller att anmäla skadegörelsen då försäkringskostnaderna ofta överstiger värdet på det skadade eller försäkring saknas. Offentliga verksamheter, som exempelvis kommuner, kan ha svårt att få försäkringar som täcker skadegörelse i en hel kommun. I de fall där försäkringar tecknas mellan offentliga aktörer och försäkringsbolag kan också självriskerna bli mycket höga, vilket gör att det i många fall blir billigare för en offentlig aktör att själv betala skadan. Det innebär att en stor del av skadegörelsen inte registreras som brott i kriminalstatistiken och att mörkertalet för denna brottstyp är stor, det vill säga att det finns en betydande skillnad mellan hur många skadegörelsebrott som inrapporteras till polisen och som faktiskt begås i samhället. Möjligheterna att bedöma den faktiska omfattningen och utvecklingen av skadegörelse utifrån kriminalstatistiken över anmälda brott är därför begränsade.

Det finns några generella förhållanden om anmälningsbenägenhet som det går att förhålla sig till när tolkningar om den faktiska brottsligheten trots allt ska göras utifrån den anmälda brottsligheten. Benägenheten att anmäla brott ökar med storleken på den ekonomiska skadan. Är ett föremål försäkrat och skadan överstiger självriskerna är sannolikheten för en anmälan större än om skadan understiger självriskerna. Anmälningsbenägenheten tycks också vara större för skador som riktas mot privatpersoner eller små företag, än för skador som gäller statens, kommuners, landstings och stora företags egendom. Mörkertalet kan också påverkas av yttre faktorer. En debatt i media om skadegörelse kan resultera i en ökad uppmärksamhet bland privatpersoner och andra aktörer, vilket kan leda till fler anmälningar.

I brottsstatistiken kategoriseras brotten på ett annat sätt än i brottsbalken. När polisen ska redovisa skadegörelsebrotten statistiskt sker det utifrån vilken typ av skadegörelse det handlar om, vem som har drabbats av brottet och vilket föremål som blivit utsatt. I statistiken över anmälda skadegörelsebrott finns brotten rubricerade i följande kategorier:

Skadegörelse på motorfordon, inte genom brand. Skadegörelse på motorfordon innebär oftast krossade bilrutor och strålkastare, tillbucklade tak och dörrar, sönderskurna däck eller repad lack. Sådan skadegörelse som hänger samman med försök till tillgrepp, rubriceras dock inte som skadegörelse.

Skadegörelse genom brand (även på motorfordon). De bränder som anmäls som skadegörelse utgörs av anlagda bränder där egendom har förstörts eller riskerats, dock utan att människor har blivit skadade eller riskerat att skadas. Det kan innebära att någon tänt eld på en papperskorg, bil eller annat föremål.

Klotter/övrigt klotter. Klotter började redovisas som en egen kategori i brottsstatistiken år 1996. Dessförinnan återfanns det anmälda klotteret under kategorin »annan skadegörelse«. Med klotter menas all skrift och alla målningar som görs utan tillstånd av den som äger objektet. Som klotter räknas även så kallad »scratching«, där en signatur repas in i en ruta eller annan yta med ett vasst verktyg. I denna kategori återfinns klotter som inte sker på områden som klassas som kollektivtrafik, men som sker mot stat, kommun och landsting, privata fastighetsägare och privatpersoner. Det kan vara klotter på fastigheter, i trappuppgångar, gångtunnlar, skolgårdar, skåp, broar och fasader.

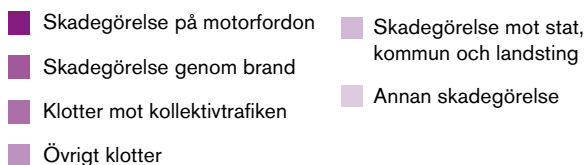
Klotter mot kollektivtrafik. Sedan 2005 redovisas klotter mot kollektivtrafik som en egen kategori i brottsstatistiken. Det innebär klotter som förekommer på områden som är avsedda för kollektivtrafik, i och utanpå tunnelbanevagnar, bussar, busskurer och spår, samt klotter i anslutning till kollektivtrafikens område. Stora städer som Stockholm, Göteborg och Malmö med omfattande kollektivtrafiknät står för en stor del av dessa anmälningar.

Skadegörelse mot stat, kommun och landsting (ej klotter). Här återfinns anmäld skadegörelse mot fastigheter samt mark som ägs av kommunen, staten eller landstinget i form av skolor, daghem, sjukhus och parker, exempelvis skadegörelse på glasrutor, lampor, papperskorgar och bänkar. Skadegörelse mot statliga eller kommunala bolag ingår däremot inte i denna kategori.

Annan skadegörelse. I denna kategori ingår den skadegörelse som inte ryms inom de kategorier som redogjorts för ovan. Däremot ingår de flesta andra former av skadegörelse som är riktad mot privatpersoners egendom, statliga och kommunala bolag samt butiker, nöjesställen och liknande.

I figur 1 nedan anges antalet anmälda brott mot de olika kategorierna av skadegörelse år 2011.

I figur 1 framkommer att klotterbrotten sammantaget utgör 38 procent av den anmälda skadegörelsebrottsligheten. En annan stor kategori är skadegörelse på motorfordon som utgör 24 procent. Skadegörelse genom brand står däremot för en mycket liten andel (4 procent)

Figur 1. Andel anmälda skadegörelsebrott efter kategori, år 2011. (N=167 563). Procent. Källa: Kriminalstatistiken.

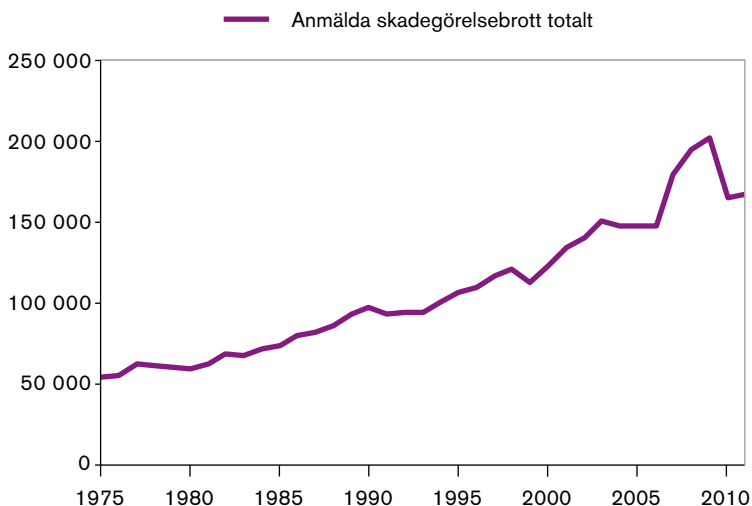
av de totala anmälningarna. I gruppen »annan skadegörelse«, där en knapp fjärdedel (23 procent) av de anmälda brotten ryms, återfinns anmälningar som inte kunnat kategoriseras inom någon av de andra grupperna.

Skadegörelsens utveckling och omfattning enligt kriminalstatistiken

År 2011 anmäldes cirka 168 000 skadegörelsebrott i Sverige. Det motsvarar omkring 12 procent av den totala anmälda brottsligheten.

I figur 2 visas den långsiktiga utvecklingen av anmäld skadegörelse åren 1975–2011. Figuren visar att den anmälda skadegörelsen har ökat kontinuerligt från cirka 54 800 brott år 1975 till år 2009 då drygt 202 000 skadegörelsebrott anmäldes. Efter 2009 har skadegörelsen minskat och år 2011 anmäldes knappt 168 000 skadegörelsebrott. Omräknat i antalet anmälda brott per 100 000 invånare har antalet skadegörelsebrott nästan tredubblats. Denna ökning är större än för många andra brottstyper. Den skadegörelsekategori som ökat mest under 2000-talet är klotter.¹⁰²

¹⁰² Kategorin klotter utgörs av en sammanräkning av klotter mot kollektivtrafik samt klotter/övrigt klotter

Figur 2. Antalet anmälda skadegörelsebrott åren 1975–2011.
Källa: Kriminalstatistiken.

Utveckling 2006–2011

Perioden 2006–2011 är relevant att titta på separat eftersom den innehåller en kraftig ökning av skadegörelsebrott och en därpå följande minskning. Mellan år 2006 och 2009 ökade den anmälda skadegörelsen, från cirka 148 000 till omkring 202 000 brott, vilket motsvarar en ökning på 37 procent. År 2009 markerade en högsta nivå då för första gången fler än 200 000 skadegörelsebrott anmäldes (se figur 2). Mellan 2009 och 2011 minskade skadegörelsen med 17 procent. Minskningen gäller samtliga skadegörelsekategorier.

Utvecklingen för klotterbrotten har stor betydelse för utvecklingen av den anmälda skadegörelsen totalt åren 2006–2011, alltså både den kraftiga ökningen och den senare minskningen. Klotterbrotten utgör den största *antalsmässiga* ökningen av skadegörelsebrotten under denna period. År 2006 anmäldes 37 300 klotterbrott, vilket kan jämföras med cirka 62 600 anmälda klotterbrott år 2011. Det innebär en ökning med 68 procent sett över en femårsperiod. År 2009 anmäldes 77 500 klotterbrott, vilket är den högsta noteringen sedan statistiken började föras. Därefter har klotteret minskat med 19 procent jämfört med 2009.

I förhållande till all anmäld skadegörelse har *andelen* klotterbrott också ökat under denna period. Under 2006 utgjorde klotterbrotten omkring 25 procent av den totala skadegörelsen, vilket kan jämföras med 2011 då klotterbrotten stod för omkring 38 procent av anmälning-

Tabell 1. Antalet anmälda skadegörelsebrott efter typ av brott, åren 2006–2011.

Källa: Kriminalstatistiken.

Typ av skadegörelse	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Procentuell förändring 2009–2011
Skadegörelse totalt	147 669	179 030	195 030	202 363	165 055	167 563	-17
Skadegörelse på motorfordon	41 348	46 212	45 486	45 032	38 360	40 306	-10
Skadegörelse genom brand (även på motorfordon)	5 673	6 153	6 607	7 310	5 891	6 354	-13
Klotter	37 323	52 261	67 291	77 455	61 986	62 558	-19
Klotter mot kollektivtrafik	7 857	18 316	24 793	32 032	25 184	22 714	-29
Övrigt klotter	29 465	33 944	42 498	45 423	36 802	39 855	-12
Skadegörelse mot stat, kommun och landsting	21 878	28 163	29 820	30 412	22 306	20 542	-32
Annan skadegörelse	41 447	46 241	45 826	42 154	36 512	37 792	-10

arna. Det innebär att mer än var tredje inrapporterat skadegörelsebrott år 2011 var ett klotterbrott.

Kategorin klotter mot kollektivtrafik har nästan tredubblats mellan 2006 och 2011 (189 procent). Det ska dock påpekas att detta brott infördes som egen brottstyp först år 2005, vilket kan förklara en del av den snabba procentuella ökningen. Denna förklaring är dock inte uttömmande, eftersom man då rimligen borde ha sett en motsvarande minskning av antalet brott i kategorin klotter/övrigt klotter, där klotter mot kollektivtrafik tidigare rapporterades in. Men även denna kategori har ökat med 35 procent under motsvarande period.

För att kunna förklara var i landet de stora ökningarna av klotter mot kollektivtrafik skett och dess eventuella orsaker, behöver man bryta ned statistiken på regional nivå. En genomgång av de anmälda klotterbrotten på länsnivå visar att en stor del, cirka 16 750 eller 74 procent, av samtliga 22 700 inrapporterade klotterbrott mot kollektivtrafik i hela landet år 2011 kunde hänföras till Stockholms län.

Den snabba ökningen av inrapporterat klotter som skedde mellan 2006 och 2009 kan sannolikt till stor del förklaras med förändrade anmälningsrutiner hos Storstockholms lokaltrafik, SL. Företaget antog år 2006 en så kallad nolltolerans mot klotter i kollektivtrafiken, som

bland annat innebär att allt klotter ska fotograferas och saneras inom 24 timmar och anmälas till polisen. För att möjliggöra detta byggde SL år 2006 upp en stor databas där allt klotter ska registreras innan sanering.¹⁰³

SL uppger att de nya rutinerna för att dokumentera klotter, som på allvar trädde i kraft första januari år 2007, har medfört att en betydligt större del av klotterbrotten i Stockholms kollektivtrafik anmäls till polisen. Enligt SL:s egen anmälningsstatistik skedde en stor ökning av antalet anmälningar mellan år 2006 och 2007. År 2006 anmälde SL 856 skadegörelseärenden till polisen och år 2007, då databasen var i fullt bruk, anmäldes drygt 16 400 ärenden till polisen. Ökningen korrelerar till stor del med utvecklingen av den totala anmälda skadegörelsen (Storstockholms lokaltrafiks skadedatabas 2012).

Skadegörelse mot stat, kommun och landsting ökade med 39 procent åren 2006–2009, från cirka 21 900 till drygt 30 400 anmälningar. Även här kan sannolikt en ökad anmälningsbenägenhet förklara delar av ökningen. Inom denna kategori återfinns skadegörelse inom kollektivtrafiken, exempelvis uppskurna säten och alla typer av glaskross som, i likhet med klottret, registreras och anmäls av kollektivtrafikföretag. Inom denna kategori återfinns även en stor del av den skadegörelse som sker mot bostadsbolag, skolor och kommunala förvaltningar. Dessa aktörer har sannolikt blivit mer noggranna med att anmäla skadegörelse till polisen, även om det finns variationer i riktlinjerna för hur skadegörelse ska hanteras.

Förklaringar till skadegörelsens utveckling

Den stora ökningen av de anmälda skadegörelsebrotten som skedde mellan åren 2006 och 2009 avspeglar alltså med stor sannolikhet inte en likartad ökning av den faktiska brottsligheten. En betydande del av den snabba ökning som skett efter 2006 kan sannolikt förklaras av en ökande anmälningsbenägenhet till viss del på grund av ny teknik som gör det enklare att anmäla klotterbrott och annan skadegörelse jämfört med början av 2000-talet.

Den senare minskningen i antalet anmälningar om skadegörelse som skett främst efter 2009 kan ha flera förklaringar. En förklaring som framhålls av företrädare för SL är att företagets konsekventa policy som inleddes 2007 att sanera och anmäla allt klotter samt att försöka gripa klottrare har börjat få effekt och avskräckt vissa personer från att klottra. Det avspeglar sig också i att företaget minskat sina sane-

¹⁰³ De som sanerar klotter på SL fotograferar samtliga »taggar«, målningar och repningar före avlägsnande. Dessa digitala foton läggs sedan in i databasen och kvalitetsbedöms. De godkända fallen skickas i elektronisk form vidare till polisens klottergrupp, som tar upp dessa som brottsanmälningar.

ringskostnader efter 2009.¹⁰⁴ En delförklaring till minskningen som företrädare för polisen framfört är att SL minskat antalet sanerare jämfört med tidigare, vilket medfört att färre klotterbrott fotograferas och översänds till polisen. Ytterligare en förklaring, som har visst stöd i självdeklarationsundersökningarna, är att färre ungdomar verkar ägna sig åt skadegörelse än för femton år sedan och att det möjligen inte är lika »trendigt« att klottra jämfört med tidigare. Den minskade skadegörelsen kan också hänga samman med variationer i hur stora ungdomskullarna är. Bliir ungdomarna färre i en kull jämfört med tidigare kan det också medföra färre skadegörelsebrott.

Offer och gärningspersoner

Offer

Skadegörelse är ett brott som riktar sig mot ett föremål. Skadegörelse skiljer sig därmed från exempelvis misshandel som är ett brott som riktar sig mot en enskild person. Däremot kan enskilda personer eller företag lida stor skada i form av ekonomiska förluster och obehag till följd av skadegörelsebrott.

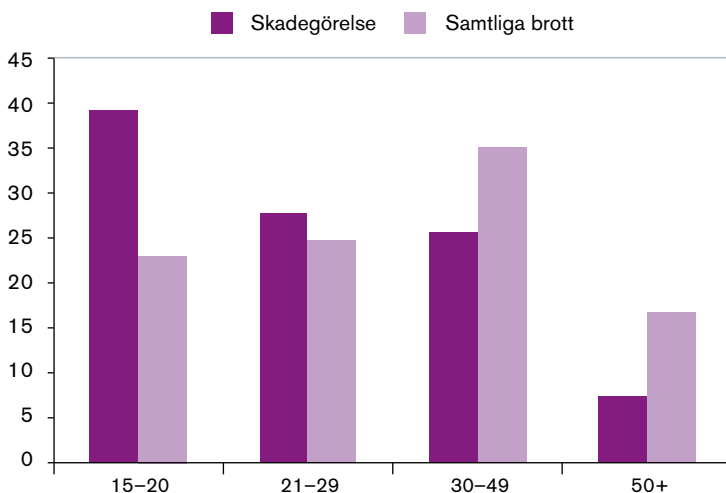
Det finns inte några bra och tillförlitliga mått på hur många privatpersoner som utsätts för skadegörelse. I SCB:s undersökningar brukar omkring 25 procent av svenska folket uppge att de blivit utsatta för något stöld- eller skadegörelsebrott i den egna bostaden under de senaste tolv månaderna. Denna andel har varit förhållandevis konstant över tid (SCB 2004). Det går dock inte ur denna källa att utläsa något om utvecklingen för utsatthet för stöld respektive skadegörelse separat.

Som tidigare nämnts är SL en enskild aktör som drabbas hårt av klotter och skadegörelse. Företaget uppger att de årligen avsätter omkring 100–150 miljoner kronor för att återställa klotter och annan skadegörelse (SL 2011).

Gärningspersoner

Det stora mörkertalet i kombination med att väldigt få av de anmälda skadegörelsebrotten klaras upp medför att statistiken över misstänkta personer och över lagföringar endast visar en liten del av samtliga gärningspersoner. Det innebär också att det utifrån uppgifter i kriminalstatistiken kan vara svårt att uttala sig generellt om ålder och kön bland gärningspersonerna som gör sig skyldiga till skadegörelse.

¹⁰⁴ SL uppger att återställningskostnader för skadegörelse var 119 miljoner kr år 2006, 129 miljoner kr år 2007, 136 miljoner kr år 2008, 152 miljoner kr år 2009, 114 miljoner kr år 2010 och 89 miljoner 2011 (SL 2011). Den minskning av återställningskostnader som skett efter 2009 tolkar SL delvis som att företagets strikta policy mot klotter och skadegörelse som infördes 2007 börjat få effekt och avspeglar sig i ett minskat antal skadegörelsebrott efter 2009.

Figur 3. Andel personer misstänkta för skadegörelse (N=6 821) i jämförelse med för samtliga brott (N=122 057) uppdelat på ålder, år 2011. Källa: Kriminalstatistiken.

Skadegörelse och främst klotter brukar räknas som ett utpräglat ungdomsbrott. Denna bild framgår även när man ser till statistiken över misstänkta personer. Andelen misstänkta ungdomar är större för skadegörelse, än för många andra brottstyper.

I figur 3 görs en jämförelse av åldersfördelningen för misstänkta personer för skadegörelse med misstänkta personer för samtliga brott. Ser man till den totala brottsligheten utgjorde 15-20-åringar cirka 23 procent av samtliga misstänkta personer år 2011. Andelen ungdomar (15-20 år) som misstänks för skadegörelsebrott är högre och har utgjort omkring 40 procent under den senaste tioårsperioden. År 2011 var 39 procent eller 2 660 personer av dem som misstänktes för skadegörelse i åldern 15-20 år. Andelen personer misstänkta för skadegörelse minskar också med stigande ålder.

Det är främst män som misstänks för skadegörelsebrott. Av samtliga personer som misstänktes för någon typ av skadegörelse år 2011 var 89 procent män. Den manliga dominansen är ännu större vid klotterbrotten. De utgör 95 procent av de misstänkta för klotter mot kollektivtrafik och 93 procent av de misstänkta för annat klotter. Enligt kriminalstatistiken är det omkring tio gånger vanligare att en 15-årig pojke misstänks för skadegörelse än en 15-årig flicka.

I självdeklarationsundersökningar, som SUB, är skillnaderna mellan könen gällande skadegörelse inte lika stora (Brå 2011). Som tidigare redovisats uppgår 30 procent av pojkarna och 21 procent av flickorna

att de begått någon typ av skadegörelse de senaste tolv månaderna och omkring 18 procent av både pojkarna och flickorna uppgav att de klottrat de senaste tolv månaderna. Även om ungefär lika många pojkar som flickor uppgav att de klottrat, är det förenligt med att den mest brottsaktiva gruppen som utför många olika typer av skadegörelse till stor del består av pojkar. SUB visar att i den grupp som svarar att de utfört fler än 10 klotterbrott det senaste året är pojkar i kraftig majoritet. Det är också dessa brottsaktiva personer som i stor utsträckning kommer till polisens kännedom och blir misstänkta för skadegörelse (Brå 2011).

Forskning visar att det är svårt att peka ut någon typisk klottrare. Ofta är det en ung man, men gärningspersonerna kan exempelvis komma från mycket skilda socioekonomiska bakgrunder. Även deras kriminalitet i övrigt varierar. En del klottrare begår olika klotterrelaterade brott, som att stjäla sprayburkar, utan att vara kriminella i övrigt. Det finns också personer som utöver själva klottrandet inte utför några övriga brott. Bland klottrarna finns dock även ett antal personer som begår andra och grövre brott, exempelvis misshandel, stöld och narkotikabrott (Johnsson 2007; Shannon 2003).

Hantering i rättsväsendet

Uppklaring

Skadegörelsebrott är tillsammans med stöldbrott en av de brotts typer som har den lägsta uppklaringsprocenten. Tittar man på åren 1975–2011 så minskar dessutom uppklaringsprocenten över tid. År 1975 klarades 22 procent av den anmälda skadegörelsebrottsligheten upp, medan den totala uppklaringsprocenten år 2011 var 10 procent. Av de totalt cirka 168 000 skadegörelsebrott som anmäldes år 2011 var det drygt fyra procent eller omkring 6 050 brott som kunde personuppklaras, det vill säga att man kunde knyta en gärningsperson till brottet¹⁰⁵. Man bör dock tillägga att antalet anmälda skadegörelsebrott ökat, vilket gör att det faktiska antalet skadegörelsebrott som klaras upp i dag ändå är fler idag jämfört med tidigare år.

Lagföringar, brottsrubriceringar och påföljder

Genom en lagändring som trädde i kraft 2004 skärptes straffet för skadegörelse enligt 12 kap. 1 § BrB från högst sex månaders fängelse till

¹⁰⁵ I statistiken skiljer man på personuppklarade brott och tekniskt uppklarade brott. Det bör nämnas att i de fall gärningspersoner är under 15 år och kan knytas till skadegörelsebrott blir de redovisade som tekniskt uppklarade brott. Då skadegörelse är ett utpräglat ungdomsbrott är det sannolikt att fler personer kan knytas till brotten än vad statistiken visar om man också skulle räkna in de tekniskt uppklarade brott där gärningspersoner under 15 år återfinns.

fängelse i högst ett år. Är skadegörelsen ringa ska brottet rubriceras som *åverkan*. Straffet för *åverkan* är böter. Är skadegörelsen betydande ska brottet rubriceras som *grov skadegörelse*.¹⁰⁶ Straffet för grov skadegörelse är fängelse i högst fyra år.

År 2011 redovisades cirka 2 920 lagföringar med skadegörelse som huvudbrott. Skadegörelse av normalgraden var den dominerande brottsrubriceringen och utgjorde 94 procent av det totala antalet lagföringar för skadegörelse år 2011. I två tredjedelar (66 procent) av lagföringarna år 2011 blev huvudpåföljden böter, utdömt av domstol eller meddelat av åklagare i form av strafföreläggande. Sju procent av de lagförda personerna överlämnades till ungdomsvård och ungdomstjänst, tre procent fick skyddstillsyn och tre procent fick villkorlig dom. Endast 31 personer, vilket motsvarar en procent av samtliga lagföringar för skadegörelse, dömdes till fängelse samma år. När man läser statistiken om påföljder bör man betänka att många av dem som begår skadegörelsebrott är under 21 år, vilket innebär att domstolarna tar hänsyn till personernas låga ålder vid påföljdsvalet.

Brottsförebyggande arbete och kriminalpolitik

Som tidigare nämnts är skadegörelse ett brott med stort mörkertal. En anledning till att inte anmäla är att anmälningsrutinerna i många fall varit tidsödande samt att det ofta saknats en gärningsperson som kunnat knytas till brottet. Med ny teknik har dock möjligheterna att anmäla skadegörelse förändrats. Sedan några år tillbaka kan man anmäla brott till polisen via internet. Digitalkameror och mobiltelefonkameror innebär utökade möjligheter att fotografera skadegörelsen och snabbt sända in dessa bilder till polisen.¹⁰⁷

I Sverige har tillståndspliktig kameraövervakning ökat på 2000-talet. Kameror installerades tidigt på exempelvis Möllevångstorget i Malmö och på Kasernplan i Landskrona och finns nu bland annat i Stockholm på Stureplan och på Medborgarplatsen. Kollektivtrafikföretag och skolor har också visat stort intresse för kameraövervakning. SL genomförde ett trygghetsprojekt 2005–2008 som innebar införandet av många nya kameror. Enligt uppgifter från SL finns kameror på samtliga 100 tunnelbanestationer, 39 av 50 pendeltågsstationer och i 2 000

¹⁰⁶ Vid bedömandet om brottet utgör grov skadegörelse enligt 12 kap. 3 § BrB ska särskilt beaktas »om det av gärningen kommit synnerlig fara för någons liv eller hälsa eller skadan drabbat sak av stor kulturell eller ekonomisk betydelse eller om skadan eljest är synnerligen kännbar«.

¹⁰⁷ Enligt uppgifter från polisen i Stockholm län sker nästan 100 procent av skadegörelseanmälningarna från SL och Stockholms stad digitalt. Det finns ingen siffra på hur vanligt det är att privatpersoner anmäler skadegörelsebrott via internet, men enligt polisen ökar siffran för varje år (Polisen 2012).

av länets bussar. Kamerorna har flera syften, varav ett är att förebygga brott. SL och Stockholmspolisens bildanalysgrupp samarbetar till exempel så att material från kamerorna kan användas vid brottsutredningar.

I likhet med Sverige har utvecklingen av den digitala tekniken i Västeuropa och i USA medfört att intresset för kameraövervakning som brottsförebyggande metod ökat på 2000-talet. Beräkningar som gjorts i England visar att det finns omkring 4,2 miljoner offentliga kameror i landet. Ett syfte med installerandet av kameror är att minska antalet skadegörelsebrott i specifika miljöer. Studier visar att kameraövervakning kan reducera skadegörelse och vissa andra typer av brottslighet, speciellt om den kombineras med andra brottsförebyggande åtgärder som exempelvis förstärkt belysning (Brå 2007).

Som tidigare nämnts har möjligheten att fotografera skadegörelse, lagra bilder i databaser och digitalt sända över dem till polisen inneburit att stora samhällsaktörer som SL börjat anmäla skadegörelse i större omfattning än tidigare. Främst är det arbetet mot klotter som intensifierats under de senaste sex åren. En vanlig åtgärd är en restriktiv hållning med egendomsbevakning och snabb sanering av nyttillkommet klotter.

Det är också blivit förhållandevis vanligt med så kallade lagliga väggar, där ungdomar får måla graffiti under ordnade former, och de har utprovats i storstäder som New York och London. Vetenskapliga utvärderingar av olika åtgärder mot klotter saknas dock i Sverige. Det är därför svårt att säga vilka åtgärder som fungerar och kan sägas ha en påvisad effekt. Det gäller för den restriktiva hållningen med sanering och anmälning, försöken med lagliga väggar eller kombinationer av dessa två åtgärder.

Ett internationellt uppmärksammat åtgärdsprogram mot klotter har genomförts i Brügge i Belgien. I programmet har snabb sanering och gripanden av klottrare kombinerats med att tillmötesgå ungdomar och lagligt erbjuda dem möjligheter att måla graffiti. Projektet vann den brottförebyggande tävlingen European Crime Prevention Award (ECPA) år 2001 men är inte vetenskapligt utvärderat (Brå 2005).

Bryant Park i New York är ett annat exempel på hur skadegörelse kan förebyggas. Parken var tidigare misskött och där förekom mycket klotter och försäljning av droger. Genom att bland annat ställa ut omkring 3 500 stolar, 800 flyttbara bord, anställa 40 renhållningsarbetare och öppna aktiviteter för allmänheten som qigong på morgonen har parken åter blivit en plats som lockat till sig företagare och allmänhet.¹⁰⁸

Den uppmärksammade klotterproblematiken har lett till skärpt

¹⁰⁸ Läs mer på www.bryantpark.org.

lagstiftning på 2000-talet. År 2004 höjdes maxstraffet för skadegörelse från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Straffskärpningen ledde även till ändringar i polislagen (1984:387) (se 19 § andra stycket i nämnda lag och prop. 2002/03:138, bet. JuU3). Sedan 1 januari 2004 har polisen fått utökade befogenheter att kroppsvisitera personer som misstänks vara på väg att klottra.

I praktiken är det dock vanligare att privata väktarbolag griper klottrare än polisen. Enligt uppgifter från polisen i Stockholms län skedde omkring 970 gripanden i länet för klotter år 2011. SL:s egendomsbevakning som sköts av privata väktarbolag uppges ha stått för omkring hälften av dessa. Resterande gripanden uppges andra väktarbolag och polisen ha gjort.

Även i synen på bevisningen av klotter i domstolar går det att skönja en viss förändring från 2005 och framåt. Åklagarmyndigheten har i en promemoria år 2005 kommenterat ett antal domar som ska ge vägledning för hur man ska se på den straffrättsliga bedömningen av klotter. Av avgörande betydelse för om klottret ska rubriceras som grov skadegörelse är bland annat om »den varit omfattande, organiserad, systematisk och planlagd«, eller om »den har fått negativa konsekvenser för samfärdseln till exempel då tåg och spårvagnar måste tas ur bruk för sanering och reparationsarbeten« (Åklagarmyndigheten 2005, sid. 2).

Åklagare och polis har använt sig av dessa skärpta skrivningar för att få till fler fällande domar för klotterbrott och att dessa ska rubriceras som grov skadegörelse (Svea Hovrätt 2011). En grund för denna bevisning är att digitala foton på klottersignaturer, så kallade »tags«, sparas i databaser. Strategin går ut på att försöka knyta den person som blir gripen för målande av en »tag« till andra fotograferade »tags« i databasen. Statens kriminaltekniska laboratorium har också granskat flera fall av digitala foton av klotter för att om möjligt försöka fastställa hur stor sannolikheten är att klottret har utförts av en och samma person. I dag finns tekniska möjligheter att visa färgbilder på klotter i många rättssalar som inte var möjligt tidigare.

Referenser

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2005). *Klotterförebyggande åtgärder. En idéskrift om att tänka parallellt*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Kameraövervakning och brottsprevention. En systematisk genomgång*. Rapport 2007:29. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2010a). *Brott bland ungdomar i årskurs nio – Resultat från Skolundersökningen om brott åren 1995–2008*. Rapport 2010:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2010b). *Skolundersökningen om brott 1995–2008, Teknisk rapport*. Rapport 2010:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Skolundersökning om brott bland ungdomar i årskurs 9, SUB*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Specialuttag 2012.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2012a). *Nationella trygghetsundersökningen 2011*. Rapport 2012:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2012b). *NTU 2011. Teknisk rapport*. Rapport: 2012:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Johnson, M (2007). Graffiti – utifrån målarnas synvinkel. I: Estrada och Flyghed (red.) *Den svenska ungdomsbrottsligheten*. Lund.
- Polisen (2012). Muntlig uppgift. Intervju med Dan Östman, polisinspektör Söderortspolisen, Stockholms län. Intervju genomförd juni 2012.
- Prop. 2002/03:138. *Åtgärder mot klotter och annan skadegörelse*.
- Shannon, D. (2003). *Swedish Graffiti a Criminological Perspective*. Stockholm: Institutionen för kriminologi, Stockholms universitet.
- Statistiska centralbyrån, SCB (2004) *Offer för vålds- och egendomsbrott 1978–2002*. Rapport 104. Stockholm: Statistiska centralbyrån. Mer aktuella data om Undersökningen av levnadsförhållanden finns också på www.scb.se.
- Statistiska centralbyrån, SCB (2010). *Bakgrundsfakta för befolknings- och välfärdsstatistik*. Rapport 2010:4. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- Statistiska centralbyrån, SCB (2012). *Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC) 2011*. LE0106. Beskrivning av statistiken 2012-05-31. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Stockholms stad (2010). *Stockholmsenkäten, Socialförvaltningen Stockholm stad*. Specialuttag 2010.
- Storstockholms lokaltrafik, SL (2011). *Årsberättelse 2011*, AB Storstockholms lokaltrafik. Återställningskostnader återfinns som en del av resultaträkning, övriga rörelsekostnader. Specialuttag 2011.
- Storstockholms lokaltrafiks skadedatabas (2012). Specialuttag 2012.
- Svea Hovrätt (2011). Mål nr. 966-II. Dom 2011-06-22. Svea Hovrätt: Stockholm.
- Åklagarmyndigheten (2005). *Vägledning för den straffrättsliga bedömningen av klotter*. RättsPM 2005:9. Malmö.